

İKT-dən istifadə etməklə fənlərin integrativ tədrisi.

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı və bütünlükdə dünyada baş verən ciddi dəyişikliklər təhsilin məzmununda, təşkilində, strukturunda da adekvat dəyişikliklərin aparılmasını, dövrün tələbinə müvafiq səmərəliliyin və keyfiyyətin təmin olunmasını tələb edir.

Bu gün müasir texnologiyaların geniş tətbiq olunduğu cəmiyyət elə vətəndaşları hazırlamalıdır ki, onlar informasiyaları təkəcə yadda saxlamaqla kifayətlənməsin, həm də onları istehsal etsin və onlardan səmərəli istifadə etməyi bacarsın. Dünya təcrübəsi göstərir ki, fəal (interaktiv) təlim metodu dərslərin keyfiyyətini artırmaqda güclü vasitədir. Bu metod dərsləri maraqlı və cəlbedici edir. Fəal təlim məzmunun öyrənilməsinin, həm də tətbiqinin səmərəliliyini artırır, şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşmasına, təlimin keyfiyyətinin yüksəlməsinə şərait yaradır.

Bildiyimiz kimi təhsil, tərbiyə və psixi inkişaf imkanlarına malik olan, təlimin həm zəruri şərti, həm də nəticəsi kimi özünü göstərən bilik, bacarıq və vərdişlərin məcmusu olub xüsusi qaydada təşkil olunan idrak fəaliyyətinin idarə olunması prosesidir. Hər şagird, tələbə bir dünyadır. Uşaqlarla işləməkdən xoşum gəlir, dərslərimi müasir təlim metodlarından istifadə edərək qurmağa, şagirdlərlə düzgün, düşünülmüş şəkildə əməkdaşlıq etməyə səy göstərirəm.

Müasir dünyada bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsildə də geniş integrasiya zərurəti yaranmışdır. Təhsil pillələrində öyrənilən fənlərin və onların əhatə etdiyi mövzuların ayrı-ayrı deyil, əlaqəli, integrativ şəkildə tədris olunması şagirdlərdə ətraf aləmin dərk edilməsinə, dərslərdə olan materiallara yaradıcı yanaşmasına, dərslərin daha maraqlı və məzmunlu qurulmasına, şagirdlərdə tədqiqatçılıq meyillərinin aşkara çıxmasına imkan yaradır.

"Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Mili Kurikulumu)" sənədində təhsilin integrativliyi əsas prinsip kimi nəzərdə tutulmuşdur. Integrativ kurikulum fənn və mövzuların birləşdirilməsi, məsələlərə global yanaşılması, konsepsiyaların əlaqələndirilməsi üçün ən səmərəli yoldur.

İntegrasiya-müəyyən təhsil sistemi çərçivəsində şagirdlərin tefəkküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkişafa və özünüinkişafa istiqamətləndirmək məqsədi ilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmaq və onları sistemləşdirməkdir. İntegrasiyanın köməyiylə şagirdlər öyrəndikləri arasında qarşılıqlı əlaqəni başa düşür, onlardan şəxsi və ictimai problemlərin həllində istifadə edə bilirlər. Integrativ kurikulum tətbiq edildikdə əldə olunmuş bilik, bacarıq və vərdişləri həyatı məsələlərlə əlaqələndirmək, onlardan müxtəlif situasiyalarda istifadə etmək, araşdırmaları təkmilləşdirmək imkanı yaranır, müxtəlif məzmunlu tədqiqat sualları -- bəzən bir neçə fənni əhatə edən daha geniş suallar qoyaraq əməkdaşlıq şəraitində, fənn müəllimlərindən, İnternetdən, kitablardan, əhali arasında sorğulardan və s. istifadə edərək cavab tapmağı öyrənirlər.

Məsələn, informatika dərində PowerPoint programında təqdimat yaratmağa başlamazdan əvvəl şagirdlərə, tələbələrə belə bir ümumi sual verdim: **Ətraf mühit necə çirklənir?** Onlar müəllimlərin istiqamətləndiriciliyi, bələdçiliyi ilə araşdırmalara başladılar. Bildiyimiz kimi ətraf mühitin çirklənməsindən bəhs edərkən havanın, suyun, torpağın çirklənməsi səbəbləri və bunun nəticəsində biomüxtəlifliyə dəyən zərbələr, global problemlərlə yanaşı lokal, yerli problemlər də araşdırılmalı, bu problemlərin həlli üçün dünyada, eyni zamanda respublikamızda, rayonumuzda görülən tədbirlər qeyd olunmalıdır. Şagirdlər kimya, fizika, coğrafiya, biologiya müəllimlərinin köməyi ilə tədqiqat işləri apardılar, informatika dərində müxtəlif mənbələrdən topladıqları, araşdırdıqları informasiyanı cədvəllər, diaqramlardan istifadə etməklə təqdimatlar hazırladılar. Növbəti **sorğu** belə idi: **Sen bu problemlərin həllinə necə kömək edə bilərsən?** Gənclər maraqlı, faydalı, ... fikirlər söylədilər, təkliflər verdilər.

Məsələn, hal-hazırda əhəlinin ekoloji maarifləndirilməsinin nə dərəcədə əhəmiyyətli olması hamımıza məlumdur. Maarifləndirməni müxtəlif yollarla aparmaq olar. Çəkdiyi rəsmlərlə müxtəlif müsabiqələrin qalibi olan qızlardan biri bu işə "Təbiət məharətlə yaradılmış həyat simfoniyasıdır" adı altında silsilə şəkillər çəkməklə töhfəsini verdi. Onun rəsmləri 2 fevral **Gənclər günündə** rayonumuzdakı **"Qala düzü"** şadlıq sarayında keçirilən tədbirdə nümayiş etdirildi, ən gözəl işlərdən biri kimi qiymətləndirildi. Bu şəkillərə inşa yazı, şer müsabiqəsinin qaliblərinin işlərindən əlavələr olunmaqla şagirdlərlə birgə təqdimat hazırladıq, Həyat bilgisi, rəcm, biologiya və b. dərslərdə məqsədemüvafiq şəkildə istifadə etmək fikrindəyik.

Başqa bir şagird tullantıların növləri, təhlükəli tullantılar, onların tərkibi, zərərli təsiri, idarə olunması haqda məlumat hazırladı və bu informasiyanı buklet şəklində çap edərək müxtəlif auditoriyaya (yoldaşlarına, valideynlərə,...) paylaşmaq qərarına gəldik.

İbtidai sinif şagirdlərini ekoloji maarifləndirmək, tullantıları çeşidləmək, təhlükəli tullantıları tanımaq məqsədilə İnternetdən **"Zibill yığışdır"**, **"Şən ferma"** və s. kimi oyunlar götürmüşük. Şagirdlər həvəslə həmin oyunlardan istifadə edərək müxtəlif materialdan olan əşyalarla tanış olurlar, həm də ekoloji biliklərini artırır, eyni zamanda öyrəndiklərini valideynlərinə, ətrafında olanlara da çatdırırlar. İbtidai siniflərdən şagirdlərin oyunlarla, səhnəciklərlə, meşəyə, çəmənə, parka ekskursiyalarla ekoloji maarifləndirilməsi onların gələcəkdə təbiətə, ətraf mühitə qarşı münasibətinin daha məsuliyyətli, diqqətli olmasına zəmin yaradır.

Həmin sorğuya **XI sinif şagirdlərindən birinin cavabı** belə oldu: Kəndimizin, eləcə də rayonumuzun ən böyük problemlərindən biri yağıntının çox olması nəticəsində sellərin artması və torpaqların eroziyaya uğramasıdır. Mən məktəbi qurtaranda **yük maşını sürücüsü** olacağam. Əksər çay yataqları selin gətirdiyi daşlardan, qumdan və s. vaxtaşırı təmizlənsə, çay yatağı genişlənər və daşqınların sayı azalar. Bu yolla sürücü həm də maddi vəziyyətini yaxşılaşdırma bilər. Düzdür, tikinti işlərində daşdan istifadə edənlər azdır, amma buna ehtiyacı olanlar da var.

Şagirdlər, tələbələr arasında apardığımız sorğulardan biri də belə idi: **Hansı bitkinin, heyvanın dilini bilmək istərdin və eger bilsəydin nə deyərdin?** Bir neçə qrupla meşəyə, parklara, Bakıya Botanika bağına, Zooparka ekskursiyalar təşkil etdik, müxtəlif bitki, heyvan növləri, onların xüsusiyyətləri, hansı növün azalma, yox olma təhlükəsi qarşısında olduğu haqda diskussiyalar apardıq, inşa yazı, rəsm, şer müsabiqəsi keçirdik. Yayda şəhərətrafına, kəndlərə reydlər zamanı uşaqlar əhalinin ən çox tullantı atdığı çayların, natəmiz, yaşıllığı az olan küçələrin siyahısını çıxardılar, valideyinlərlə birgə yaşıllaşdırma, təmizlik aksiyaları keçirdilər. Xoşumuza gələn işlərdən biri də şagirdlərin hazırladıkları **"Təbiətin şikayət kitabı"** oldu. Uşaqlar bu kitaba müxtəlif bitkilərin, heyvanların və s. dilindən şikayətlər yazdılar.

Məsələn:

Ətirşah -- əvvəllər hər evdə sevilən güllərdən idim, müəllimlərə ətri mən verərdim. Amma indi uşaqların çoxusu mənə tanıyır.

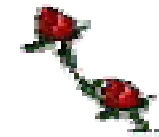
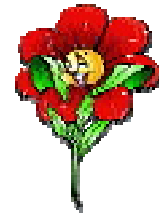
Çay gülü – Gül suyu, gül müəllimi, gülqənd, güləb süfrələrin bəzəyi idi. İndi mənə də tanıyırlar. **Həmşəbahar** da mənə kimi.

Çaytikanı – Meyvələrimi yağanda budaqlarımı o qədər qırırlar ki, növbəti il budaqsız qalıram.

Şabalıd ağacı – Tezliklə mən də qaraağac kimi Zaqataladan yox olacağam. Xəstəliyimi müalicə edən tapılmayacaq?!

Tələ çayı – tər-təmiz sularım zir-zibil töküblər, sonra da adımla "çirkli çay" qoyublar.

Vaqif küçəsi – çox tənbel sakinlərim var. Balaca uşaqlar ağac, kol əkəndə mən xəcalət çəkdim onların yerinə.

Uşaqlar müəllimlərin, valideynlərin köməyi ilə dibçəklərdə ətirşah əkdilər, müəllimlərə, qonşularına hədiyyə verdilər. Rayonumuzda tək-tək heyətlərdə olan **çay gülü** kollarını fidanlar vasitəsilə artırdılar. Gül sərgisi, gül məhsullarından ibarət süfrə hazırladılar. **"Yaşıl aptek"** də yaratmışıq, uşaqlar itbumu, yemişan və s. yığıb gətirirlər, ehtiyacı olanlara verirlər.

Zaqatala Tədris Mərkəzində rayonun müxtəlif məktəblərində AMİ Zaqatala filialında işləyən, müxtəlif fənn müəllimlərindən ibarət qrup yaratmışıq. Eyni bir mövzu, məsələn, Su haqqında kimya, coğrafiya, fizika, müəllimi tədris etdiyi fənnə uyğun təqdimat hazırlayır, dərslər keçir. Sonra layihələr metodundan istifadə etməklə şagirdlərə suallar verir və onlar bu suallara cavab olaraq İnternetdən, kitabxanadan istifadə edərək dərslərdə olmayan yeni informasiyalar (suyun yaddaşı, dünyanın su hövzələrinin problemləri və s.) tapır, rayonumuzda olan su mənbələri, su ilə bağlı problemlər haqqında rayon əhalisindən məlumat toplayır, bu problemlərin həlli ilə bağlı öz fikirlərini bildirir, təqdimat, sadə veb-sayt, bülleten hazırlayırlar. Sonra su haqqında olan təqdimatları qrup üzvləri müzakirə edir, hamısını əhatə edən yeni bir təqdimat

hazırlayır və onu gələcəkdə istifadə etmək üçün diske köçürərək saxlayırıq. Bunlar hələ sadə işlərdir və sayı çox azdır. Amma gələcəkdə belə təqdimatlardan ibarət baza yaratmaq, lazım gəldikcə dərslərdə istifadə etmək fikrindəyik. Belə dərslər adətən şagirdlərin hamısını maraqlandırır, fəallaşdırır, ən zəif oxuyan şagird belə müxtəlif mənbələrdən maraqlı, faydalı informasiya tapmağa, araşdırmalar aparmağa çalışır. Bəzən zəif oxuyan şagirdlər daha çox informasiya tapıb gətirir, çünki onların boş vaxtı çoxdur və saatlarla İnternetdə nə işə axtarmaq imkanları böyükdür.

Pedaqoji ədəbiyyatlarda qeyri-standart dərslərin 36-ya qədər tipinin olduğu göstərilir. Məsələn, dərslər-rollu oyunlar, dərslər-ekskursiyalar, dərslər-oynalar, dərslər-konfranslar, dərslər-yarış və s. İnformasiyanın çoxaldığı müasir dövrdə dərsləri daha mütəhərrik və dinamik xarakterdə qurmaq, onu maraqlı fəaliyyət obyektinə çevirmək tələb olunur. Bu baxımdan qeyri-standart dərslərin imkanları daha böyükdür. Müxtəlif fənlərin, müxtəlif mövzuların tədrisində səhnəciklərdən istifadə edilməsi dərsləri daha maraqlı etməklə bərabər həm də şagirdlərin fəallığını artırır. Məsələn, **"Meşə ilə dialoq"** səhnəciyini uşaqlar müxtəlif siniflərdə dəfələrlə oynamaqla həm də coğrafiya, biologiya və s. kimi fənlərdən qazandıqları bilikləri dərinləşdirirlər.

Ekskursiya dərslərinin keçirilməsi məktəblilərin, tələbələrin biliyini artırmaqla bərabər onların dünyagörüşünün genişlənməsinə, kamilləşməsinə çox böyük təsir göstərir. Rayonumuzun bir neçə tədris ocağının və **AMİ Zaqatala filialının** tələbələrindən ibarət 25 nəfərlik qrupla valideynlərin dəstəyi ilə Bakıya--dünya miqyaslı enerji sərgisinə--**Xəzər Enerji Mərkəzinə** ekskursiya təşkil etdik. Uşaqlar kompüterdən istifadə etməklə, aparılan maraqlı təcrübələrlə yeni biliklər qazandılar, **BTC** boru kəmərinin qazıtması zamanı tapılan tarixi eksponatlarla tanış oldular, havanın, suyun, torpağın çirklənməsi səbəblərini araşdırdılar, buna qarşı görülən tədbirlər haqqında məlumatlar aldılar. Orada gördüklerimiz, məntiqi oyunlar, şagirdlərlə keçirilən beynəlxalq səviyyəli interaktiv dərslər hamımızı heyran etdi.

Videoçəkilişlərdən, şəkillərdən ibarət təqdimatlar hazırladıq. Bu materialları müxtəlif fənlərin tədrisində nümayiş etdirir, apardığımız bəzi təcrübələri yoldaşlarımıza göstəririk.

Bildiyimiz kimi, fənlərarası inteqrasiya eyni bir bacarığın ayrı-ayrı fənlər vasitəsilə daha da təkmilləşdirilməsini təmin edir, şagirdlərdə tədqiqatçılıq, tənqidi yanaşma, səmərəli ünsiyyət, problemin həlli, informasiyaların idarə edilməsi və s. kimi bacarıqların yaranmasına kömək edir. Ölkəmizdə fənn kurikulumları hazırlanarkən inteqrasiyanın iki növü--fəndaxili və fənlərarası (şaquli və üfiqi) inteqrasiya əsas götürülmüşdür. İbtidai sinif müəllimlərinin inteqrasiya imkanları genişdir, çünki dərslər əsasən bir müəllim tərəfindən tədris olunur və onlar planlaşdırma zamanı sərbəst şəkildə bu imkanlardan istifadə edə bilərlər.

Keçən dərslər illərində zamanı bir qədər qabaqlamağa çalışaraq **"Bakı"** nəşriyyatı tərəfindən ibtidai siniflər üçün hazırlanmış, hələlik respublikanın bəzi məktəblərində istifadə olunan **"Info-ko"** diskinin sınaq versiyasını rayonumuza gətirmişdim. Humanitar fənlər gimnaziyasında bu diskdən

istifadə olunaraq dərslərin keçirilməsini təmin etdik. İbtidai sinif müəllimlərindən biri "İntel gələcək üçün təhsil" kursunu da keçdi, həmin diskdən və bir neçə başqa mənbələrdən istifadə etməklə dərslərini müəyyən innovasiyalarla qurmağa çalışdı və müəlliminin işə məsuliyyətlə, ciddi, ... yanaşması onun "Ən yaxşı müəllim" müsabiqəsinin qaliblərindən biri olması ilə nəticələndi. Təkcə informatika fənni ilə məhdudlaşmayan, **I sinifdə tədris olunan bütün fənlərlə inteqrasiyanı nəzərdə tutan bu disk qiymətli elektron dərslikdir.** Həm də ona görə ki, şagirdlər diskdən böyük həvəslə istifadə edirlər. Bildiyimiz kimi, uşaqlar kompüterdən əsasən oyun oynamaq üçün istifadə edirlər. "İnfo-ko" diskində olan riyaziyyat, ana dili, rəsm, nəğmə, məntiq və s. dərslərin oyun şəklində təqdim olunması şagirdlərin çox böyük marağına səbəb olur. Mənə belə gəlir ki, gələcəyin ibtidai sinif müəllimi olacaq hər bir hazırkı tələbənin, xüsusilə IV kurs tələbələrindən bu diskə işləməyi öyrənməsi zəruridir (Disklə tanış olan bir neçə tələbə onun nə qədər lazımlı olduğunu çox tez anladı).

Beləliklə, inteqrativ kurikulum belə bir məqsədi reallaşdırmağa imkan verir ki, məktəblər, tədris müəssisələri təhsilə ayrı-ayrı fənlərin öyrədilməsi kimi deyil, XXI əsrin tələb etdiyi həyati bacarıqların inkişaf etdirilməsi prosesi kimi baxmalı, şagirdləri fasiləsiz, davamlı öyrənməyə hazırlamalıdır.

*İsmayılova Bahar İsmayıl qızı
Zaqatala rayonu Humanitar fənlər gimnaziyası, AMİ Zaqatala filialının
ali kateqoriyalı riyaziyyat-informatika müəllimi, Azərbaycan Respublikası
Qabaqcıl Təhsil işçisi, "Ən yaxşı müəllim" və s. müsabiqələrin qalibi.*